

ПОНЯТТЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО СТАНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми полягає в тому, що згідно з міжнародними оцінками, громадянське суспільство в Україні залишається неконсолідованим та значно відстає у своєму розвитку від громадянського суспільства європейських країн в цілому та постсоціалістичних країн Центральної та Східної Європи зокрема, тому кожен громадянин повинен усвідомлювати свою частку в громадянському суспільстві.

Мета – дослідження поняття громадянського суспільства в різних напрямках філософії.

Завдання: пояснити роль громадянського суспільства в філософії, визначити характерні риси громадянського суспільства та проблеми його становлення в Україні.

Об'єктом даної теми є поняття «громадянське суспільство», яке є категорією філософських досліджень.

Предметом виступає громадянське суспільство як суспільство, кожен член якого є індивідуальністю людської спільноти і має певну сукупність прав і свобод.

Розпочнемо з визначення. Громадянське суспільство – це сукупність недержавних організацій, які представляють волю та інтереси громадян. Воно включає в себе сім'ю і приватну сферу, тобто «третій сектор» суспільства паралельно з державою та бізнесом. Елементами громадянського суспільства є різні об'єднання (професійні, творчі, спортивні, конфесійні тощо), що охоплюють всі сфери суспільного життя.

Щоб краще розуміти аспекти поняття громадянського суспільства потрібно звернутися до праць відомих філософів.

Виокремлення і дослідження поняття «громадянське суспільство» було започатковано в епоху Платона та Аристотеля і призвело в подальшому до появи цілісного вчення про суспільство та державу. Вчені та мислителі епохи Відродження та Нового часу приділили велику увагу дослідженню проблем громадянськості та взаємовідносин людини з владою держави. Значний внесок у вирішення цих проблем зробили: Т. Гоббс, Дж. Локк, Н. Макіавеллі, Т. Мор та інші.

Т. Гоббс писав про, первісне положення людини «за межами громадянського суспільства, яке можна назвати природним станом, не може бути нічим іншим, як війною всіх проти всіх (bellum omnium contra omnes)».

Г. В. Ф. Гегель звернув увагу на той факт, що природним станом є стан некультурності, насилля та несправедливості. Саме тому, обов'язковим є вступ людей у громадянське суспільство, оскільки лише у ньому правове відношення володіє дійсністю.[1, ст. 51]

Основна ідея цих двох філософів полягала у визнанні того факту, що «правильна» та «мудра» держава має бути громадянською, тобто людиною, а не звірячою.

Таке, автоматично призводило до певної ідеалізації держави. Це стало поштовхом для розвитку ідеї про те, що справжнім громадянським суспільством може бути лише антидержавна опозиція. Красномовними прикладами «історичної живучості» цієї ідеї, є, по-перше, ідеї перших соціалістів-утопістів Т. Кампанелли, Т. Мора, Т. Мюнцера, які мріяли побудувати ідеальне суспільство з назвою «Місто сонця», ізоловавши його від злого світу на далекому острові «Утопія»; по-друге, ідеї «комуністичного раю» на землі, що поширилися у 30–40 рр. XIX ст.

Ідея розмежування громадянського суспільства і держави у XIX ст. почала активно розроблятися науковцями на теоретичному рівні. Результатом цього стала еволюція сутності поняття «громадянське суспільство». Традиційне застосування цього терміну на позначення мирного політичного устрою, що управляється на основі закону, поступилося місцем його застосуванню на позначення окремої інституціональної сфери життя, яка не відповідала існуючим на відповідній стадії суспільного розвитку інститутам державної влади.

У сучасних поглядах на громадянське суспільство можна виділити такі моменти: по-перше, воно характеризується тим, що у ньому є місце як для консервативних, так і для радикальних сил, які виступають його необхідними компонентами; по-друге, відносним соціальним консенсусом за системою базових соціальних цінностей (права людини, демократія, плюралізм, правова держава, верховенство закону, власність, соціальна захищеність); по-третє, діалогом різних політичних сил, спрямованих на підтримку, постійне відновлення, відтворення соціального консенсусу згідно із соціальними умовами, які змінюються.

Відносини і взаємовплив громадянського суспільства і держави є визначальним у забезпеченні демократичного розвитку країни. З одного боку, відстоюючи матеріальну та духовну незалежність людини від держави, домагаючись правової гарантії такої незалежності, захисту приватних і суспільних інтересів людей, громадянське суспільство активно сприяє процесам демократизації держави, набуття нею ознак правової держави. З іншого боку, громадянське суспільство саме залежить від держави і не може набутти розвинених форм в умовах політичного насилля та тиранії. Тому зворотний зв'язок у стосунках громадянського суспільства і держави повинен обов'язково діяти.

Рівновага між громадянським суспільством і державою є найважливішим фактором стабільного демократичного розвитку, а її порушення веде до гіпертрофії владних структур, відчуженості і політичного безсилля народу.

На сьогоднішній день Україна має значні ускладнення в становленні громадянського суспільства. При цьому складний процес формування громадянського суспільства йде паралельно із формуванням правової держави, в основі якій лежить ідея визнання і забезпечення конституційних прав і свобод людини. Становлення громадянського суспільства і правової держави повинно бути нероздільним. Тому держава і громадянське суспільство повинне співпрацювати, адже держава отримує свою легітимацію від суспільства і водночас її головна ціль спрямована на вирішення проблем суспільства. Тому громадянське суспільство базується на свободі, праві при розумному втручанні держави.

Таким чином, головним завданням громадянського суспільства є забезпечення конституційних прав і свобод громадянина. Проте поряд із внутрішніми факторами, як то низький рівень громадянської активності та організаційної спроможності організацій громадянського суспільства в Україні, зовнішнім обмеженням для розвитку громадянського суспільства є недостатньо сприятливе законодавче середовище, адже у нинішній Конституції немає чітко визначених законів, пов'язаних з поняттям громадянського суспільства. Цей недолік є визначальним у проблемі становлення громадянського суспільства в Україні.

Проголошуючи своє бажання досягти ідеалів правової держави, не пов'язавши це на конституційному рівні з становленням громадянського суспільства, є стратегічно неприпустимим і нелогічним, адже неможливо показати людям сутність переваг правової держави, не поснувши її із громадянським суспільством, що є основним гарантом захисту його членів від втручання державних інститутів в їх приватне життя. Тому однією з перших змін до Конституції України повинно бути доповнення розділом положень про громадянське суспільство.

Основними шляхами розвитку громадянського суспільства в Україні є: підвищення політичної культури населення, створення нових можливостей участі громадян в управлінні державними справами, максимальне розширення сфери судового захисту прав і свобод громадян, формування поваги до закону, зміцнення свободи інформації і гласності.

Специфічність сучасної ситуації в тому, що триває поєднаний процес формування як і громадянського суспільства, так і правової держави, де громадянські права людини підпорядковуються нормам міжнародного права. Тобто має місце надійний законодавчий захист громадянських прав з боку судових органів і громадських організацій. Від темпів і напрямків

розвитку громадянського суспільства залежатиме можливість нової інтеграції, передумовою якої є близькість процесів становлення правової держави і громадянського суспільства і ступінь зрілості національного громадянського суспільства.

Отже, ідеї громадянського суспільства пройшли довгий шлях розвитку. Для концепції громадянського суспільства основним є принцип особистої свободи. Громадянське суспільство передбачає узгоджену взаємодію членів суспільства і тісний взаємозв'язок з державою. Таким чином, громадянське суспільство – найвищий ступінь розвитку суспільства.

Література

1. Гегель Г. В. Ф. Работы разных лет: В 2-х т. – М., 1971. –Т. 2. – с.630.
2. Гоббс Т. Избранные произведения: В 2-х т. – М., 1989. – Т. 1. – с.627.
3. Гончарук (Чолач) Т.В., Джугла Н.В., Етнологічні інтенції осмислення українства у філософії Богдана Цимбалістого. // Психологія і педагогіка. – Тернопіль, 2018. - №1-2. – с 155-162.
4. Джугла Н. До питання Українського східного Обряду у рішеннях Замоїського скандалу 1720р. / Історія релігій в Україні. – Львів, «Логос», 2005. – с 210-215
5. Кресіна І. Громадянське суспільство: відокремити зерно від полови / О. Полішарова, І. Кресіна // Віче. – 2002 – № 4 – С. 23-27.
6. Риттер М. Политическая сфера как идеал политической культуры / М. Риттер // Граждане и власть: проблемы и подходы / под ред. Г. М. Михалевой, С. И. Рыженкова. М. – СПб. : Летний сад, 2001. – С. 20–25.
7. Філософія: навч. посіб./Гончарук Т.В., Джугла Н.В., Шумка М.Л., - Тернопіль: підручники і посібники, 2016. –416 с
8. Формування громадянського суспільства в Україні: стан, проблеми, перспективи / В.І. Лугувий, В.М. Князєв. Заг.ред. Українська Академія державного управління при Президентові України. – К.: Вид-во. АУДУ, 2001. – 252с.